

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ МІЖСОБИСТІСНИХ ВЗАЄМИН У КОЛЕКТИВІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Н. О. Видолоб. *Актуальні аспекти міжособистісних взаємин у колективі студентів-психологів.* У статті досліджуються актуальні аспекти міжособистісних взаємин у колективі студентів-психологів під час навчально-виховного процесу, визначаються основи взаємин на гуманних засадах, з повагою до людської гідності, з неупередженим ставленням, без дискримінації прав і свобод та із забезпеченням психологічного комфорту кожного індивіда. Спільна підготовка до навчальних занять і виконання завдань передбачає психологічну взаємодію у процесі встановлення контактів, обміну інформацією. Між студентами почасти відбувається зіткнення інтересів, думок, поглядів, інколи виникають розбіжності, суперечки. Це зумовлює необхідність формування міжособистісних взаємин студентів-психологів на засадах взаємоповаги і взаєморозуміння.

Ключові слова: міжособистісні взаємини, студенти-психологи, психологічний комфорт, морально-психологічний клімат, навчально-виховний процес, діагностика характеру, психологічні особливості.

Н. А. Выдолоб. *Актуальные аспекты межличностных отношений в коллективе студентов – психологов.* В статье исследуются актуальные аспекты межличностных отношений в коллективе студентов-психологов во время учебно-воспитательного процесса, определяются основы взаимоотношений на гуманных принципах, с уважением к человеческому достоинству, с беспристрастным отношением, без дискриминации прав и свобод и с обеспечением психологического комфорта каждого индивида. Совместная подготовка к учебным занятиям и выполнение задач предполагает психологическое взаимодействие в процессе установления контактов, обмена информацией. Между студентами отчасти происходит столкновение интересов, мнений, взглядов, иногда возникают разногласия, споры. Это предопределяет необходимость формирования межличностных отношений студентов-психологов на основе взаимоуважения и взаимопонимания.

Ключевые слова: межличностные отношения, студенты-психологи, психологический комфорт, морально-психологический климат, учебно-воспитательный процесс, диагностика характера, психологические особенности.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Успішність реалізації міжособистісної взаємодії пов'язана з навчаль-

ною діяльністю, яку студенти-психологи здійснюють з першого і до останнього року навчання. Тісна співпраця вимагає підвищення якості міжособистісної взаємодії. Повага до людської гідності, дотримання професійної честі, неупереджене ставлення до тих, хто поруч, уникнення порушення особистих і колективних прав і свобод є основою міжособистісних взаємин між студентами, котрі обрали своєю спеціальністю психологію.

Українській вищій школі властивий досвід побудови міжособистісних взаємин на гуманістичній основі, тому майбутні психологи набувають його у навчально-виховному процесі, а також під час різного виду практик, волонтерської, громадської роботи, побутового життя. Спільна підготовка до навчальних занять і виконання завдань передбачає взаємодію у процесі встановлення контактів, обміну інформацією. У процесі навчання відбувається зіткнення інтересів, думок, поглядів, інколи виникають суперечки, що ускладнюють міжособистісні взаємини у студентській групі. Це зумовлює актуалізацію й необхідність формування міжособистісних взаємин студентів-психологів на засадах взаємоповаги і взаєморозуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується запропонована стаття. У психолого-педагогічній літературі вивчалися суть, структура, зміст міжособистісних взаємин (А. Ананьєв, О. Бодальов, Л. Буєва, Л. Виготський, Є. Ільїн, М. Каган, Я. Коломінський, І. Кон, В. М'ясищев, М. Обозов, А. Петровський, А. Реан, зарубіжні учені – М. Ніколас, К. Роджерс, І. Сайтарлі та інші); стиль побудови міжособистісних взаємин (Є. Потапчук, О. Сафін, О. Тімченко, В. Ягупов та інші).

У дослідженнях вітчизняних та російських учених розкривалися питання, що стосуються впливу міжособистісних взаємин на процес спілкування (Є. Козуб, Є. Кондратьєва, Є. Цуканова), формування міжособистісних взаємин у малих групах, колективі (Н. Анікєєва, А. Лутошкін, Л. Уманський), створення морально-психологічного клімату (І. Антонова, В. Богданов, Р. Кричевський), урегулювання міжособистісних конфліктів (А. Горбатенко, О. Гориманова, М. Рібаков), ролі лідера в системі міжособистісних взаємин (А. Видай, В. Каширин, Р. Кричевський), культури взаємин між викладачами і студентами (Ю. Астраханцева, Т. Верьовкіна, Т. Черкашина).

Водночас проблема формування міжособистісних взаємин студентів-психологів у навчально-виховному процесі педагогіч-

ного вищого навчального закладу лише частково була предметом спеціального наукового дослідження та недостатньо актуалізована у фахових виданнях.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета написання статті полягає у виявленні впливу психолого-педагогічних умов формування гуманних міжособистісних взаємин студентів-психологів у навчально-виховному процесі вищого педагогічного навчального закладу на якість професійної підготовки майбутніх фахівців. Важливість зазначеної проблеми посилюють виявлені в процесі дослідження суперечності, що мають місце в сучасному освітньому просторі, зокрема між потребами самовираження і самоствердження майбутніх психологів у міжособистісних взаєминах і недостатньою спрямованістю ВНЗ на розвиток процесів такої взаємодії; між необхідністю підвищення рівня сформованості міжособистісних взаємин майбутніх психологів та недостатньою розробленістю й забезпеченням педагогічних умов формування міжособистісних взаємин у навчально-виховному процесі ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Неодмінною особливістю соціальних відносин є міжособистісний соціально-психологічний аспект. Міжособистісні відносини визначають тип взаємодії (суперництво, співробітництво), ступінь його вираження (більш або менш успішне, ефективне співробітництво). На їх формування впливають умови життєдіяльності людини, емоційна забарвленість. Емоції спонукають до дії, відіграють важливу роль у таких взаєминах, як дружба, любов, шлюб. За допомогою емоцій (переляк, сміх та ін.) людина може впливати на партнера по взаємодії, відповідно змінюючи його реакцію на предмет обговорення[10].

Взаємодія між людьми може бути визначена як міжособистісна, якщо вона відповідає таким критеріям:

- у ній бере участь невелика кількість осіб (у нашому випадку – студентська група майбутніх психологів);
- це безпосередня взаємодія, тобто її учасники знаходяться в просторовій близькості, мають можливість бачити, чути, торкатись один одного, легко здійснюють зворотний зв'язок;
- це особисте спілкування, учасники якого визнають незамінність, унікальність партнера, зважають на особливості його емоційного стану, самооцінки, особистісних характеристик [8].

Перераховані критерії дозволяють виокремити міжособистісне спілкування як особливий вид міжгрупового і масового спілкування, визначити межі, які відділяють особистісно орієнтоване спілкування від соціально орієнтованого.

Успішність формування міжособистісних взаємин студентів-психологів у процесі виконання спільних навчальних завдань на засадах гуманізму забезпечується педагогічними умовами: а) виявленням морально-психологічного стану кожного студента (діагностика характеру міжособистісних взаємин у навчальній групі, їх видів); б) організацією спільної навчально-виховної діяльності, створенням виховних ситуацій, що відповідно до визначених особливостей взаємин майбутніх психологів забезпечують оволодіння знаннями та вміннями гуманних міжособистісних стосунків.

Суть поняття «міжособистісні взаємини студентів-психологів» тлумачиться нами як особистісно-професійні зв'язки між майбутніми фахівцями із психології, які супроводжуються гуманним ставленням до іншої людини в навчально-виховному процесі, в умовах здійснення професійної діяльності та у побутово-соціальних відносинах на основі взаємоповаги, емпатії, тактовності, толерантності в процесі спілкування, що дозволить уникати конфліктних ситуацій[10].

Вважаємо, що міжособистісна взаємодія між студентами формується на підставі виникнення різних особистісних інтересів, уподобань, смаків і переконань; потреби у професійному спілкуванні; виявлення вміння товаришувати, бути доброзичливим, привітними у спілкуванні; зацікавленості результатами спільної праці.

Науковцями [2; 7; 11] виокремлено причини виникнення міжособистісних конфліктів у молодіжному колективі, що обумовлені: а) виявленням негативних якостей окремих студентів (прискіпливість, заздрість, грубість, схильність до пліток, невірноваженість, владність, різкість у спілкуванні, нечесність, байдужість); б) незлагодженістю у стосунках між особистістю і студентським колективом (несприйняття загальних цілей колективу, неправильна реакція особистості на вплив з боку колективу і, навпаки, занижена оцінка своїх можливостей, невиправдані сподівання як окремих особистостей, так і груп, колективів): в) слабким розвитком колективу (відсутність свідомої дисципліни, неправильна реакція на критику, відстоювання інтересів тільки своєї групи та ігнорування громадських інтересів, «хибне» уявлення про лідерство в групі, відсутність авторитету в групі).

Педагогічна практика свідчить, що міжособистісні стосунки є умовою психічного розвитку, залучення кожної особистості до духовної культури суспільства [9], хоча процес навчання значно обмежує процеси колективоутворення у студентській групі, тому що індивідуальні успіхи в навчанні порушують цілісність системи міжособистісних стосунків, зумовлюють ставлення до іншого відповідно до його інтелектуальних досягнень. Найбільше це притаманне студентським групам, які взагалі мало згуртовані, а їх члени нерідко скаржаться на «відсутність колективу».

Одним із засобів виходу з такого становища є організація спільної навчальної діяльності [1; 8; 7]. Оптимальними для такої організації є позааудиторні заняття у вигляді, наприклад, спільної підготовки до контрольних робіт, заліків, екзаменів тощо. Під час аудиторних занять міжособистій взаємодії сприяють такі групові форми роботи: робота всіх, спрямована на досягнення спільної мети; робота парами, трійками, п'ятірками. Хоча засвоєння знань і в цьому випадку залишається індивідуальним процесом, воно передбачає спільні дії: взаємоконтроль, взаємодопомогу, обмін інформацією, що не лише підвищує ефективність навчальної діяльності, а й опосередковує міжособистісні стосунки[4].

Міжособистісні стосунки у групі студентів-психологів мають опосередковуватися різними видами та формами змістовної активності: грою, працею, участю в різних гуртках та об'єднаннях. Це має бути реальна взаємодія і взаємодопомога, результат, що досягається шляхом спільних зусиль. За таких умов міжособистісні стосунки стають багаторівневими, породжують складні соціально-психологічні явища. Непересічна роль при цьому належить лідерові, властивістю характеру якого є колективізм і який прагне створити колектив[5].

Теоретичною основою педагогічних умов формування міжособистісних взаємин студентів-психологів на засадах гуманізму є виявлення морально-психологічного стану особового складу групи (діагностика характеру міжособистісних взаємин у навчальній групі, їх видів); б) організація спільної діяльності студентів-психологів, створення виховних ситуацій, що відповідно до визначених особливостей взаємин майбутніх психологів забезпечують оволодіння знаннями та вміннями гуманних міжособистісних стосунків[11].

Ефективність педагогічних умов формування міжособистісних взаємин студентів-психологів значною мірою залежить від психологічних критеріїв (характер виявлення мотивів, що

є в основі побудови гуманних стосунків, характер стратегії взаємодії, вибір якої обумовлений знаннями і вміннями побудови гуманних взаємин, рівень комунікативної толерантності й агресивності, характер спрямованості особистості сприймати групу, рівень сформованості самооцінки, характер групової згуртованості, характеристика стану психологічного клімату в студентському колективі) та показників рівнів сформованості міжособистісних взаємин майбутніх психологів.

Звернення в навчально-виховному процесі до гуманізму, виявлення гуманних якостей (доброзичливість, справедливість, щирість та ін.) дозволить, на нашу думку, студентам-психологам позбутися негативних рис, які заважали їм реалізувати власний потенціал і спілкуватися з одногрупниками. Позитивно впливає також індивідуальна виховна робота зі студентами, зокрема на їхнє позитивне ставлення до колективу і, навпаки, колективу до них. Ефективними вважаються в педагогічній літературі виховні заходи, які організовуються студентами як спільна праця, що згуртовує колектив групи.

На нашу думку, освітнє середовище, створене у виші чи на факультеті, є засобом опосередкованого педагогічного впливу на студентів, у тому числі й формування оптимальних засад міжособистісної взаємодії. Сприяють цьому процесові принципи, напрями організації освітнього середовища і співжиття студентів на засадах суб'єктно-суб'єктної взаємодії, що є основою розвитку суб'єктної позиції особистості та набуття навчального, соціального і професійного досвіду психолога.

Успіх демократичних процесів у суспільстві, зокрема й у вищій школі, значною мірою залежить від розвитку суб'єктно-суб'єктних взаємин між студентами в навчальному процесі, їхньої міжособистісної взаємодії на засадах діалогу, співпраці, партнерства[5]. Суттєві зміни в нинішніх умовах соціальних ролей і позицій, стосунків між майбутніми психологами і їхніми потенційними клієнтами зумовлена вимогами часу, новою соціальною й освітньою парадигмою. Згідно із сучасними філософськими підходами у світовому освітньому просторі відбуваються такі процеси: освіта набуває ознак безперервного пізнання; учень, студент стає здобувачем й виробником особистісних знань; педагог виконує функції організатора навчально-пізнавальної діяльності учнів, студентів, процесу набуття ними власного досвіду пізнання; ефективність, гуманістична спрямованість навчального процесу досягаються у спільній діяльності, позитивній міжособистісній взаємодії учнів, студентів в умовах

спільноти, об'єднаної метою й завданнями процесу з урахуванням своєрідності позиції, культури кожної особистості[там же].

Зазначені освітні процеси пояснюються й обґрунтовуються філософськими теоріями конструктивізму, постмодернізму, гуманістичної психології, що розкривають закономірні особливості пізнавальної діяльності особистості, її когнітивного, емоційного розвитку, взаємодії із соціальним середовищем, самовдосконалення під впливом зовнішніх дій. Ці теорії засвідчують вагому роль особистості у сприйманні зовнішнього світу й конструюванні власного його бачення, творенні себе й взаємин з іншими людьми, зміні соціально-економічних умов розвитку суспільства[6].

Студент-психолог як суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності самостійно здобуває знання, спираючись на власний досвід і розуміння важливості міжособистісної взаємодії у студентському колективі, коли кожен учасник навчально-виховного процесу впливає на процес у цілому, співпрацюючи не тільки із викладачем, але й з академічною групою. Навчальну інформацію кожна особистість сприймає й інтерпретує індивідуально, залежно від набутих знань, досвіду[3], з перших років навчання застосовуючи набуті психологічні уміння керувати способами мислення замість прийняття готової думки, сприяти розкриттю індивідуальних психофізичних здатностей, виробляти особистісні знання, погляди, концепції у процесі міжособистісної взаємодії з іншими студентами у групі. Таким чином навчальна діяльність стає процесом набуття соціальних психологічних професійних знань, умінь і навичок, якщо студенти-психологи аналізують і вирішують «реальні проблеми, актуальні для їхнього життєвого шляху, соціальної взаємодії, самопізнання[8]».

Зважаючи на специфіку знань майбутнього фахівця із психології, навчання повинно бути організоване як міжособистісна взаємодія студентів, студентів і викладачів на засадах поваги й довіри, адже вони впливають на пошук особистістю власного розуміння соціальних явищ, вияв неупередженого, толерантного ставлення до кожного, узгодження під керівництвом психолога чи психологічної службі власних дій з інтересами, поведінкою інших. Тому вагоме завдання викладачів у навчальному процесі зі спеціальностей «Психологія», «Соціальна психологія» і суміжними з ними – створювати психологічні ситуації й контексти, у яких «студенти набувають досвіду пізнавальної й соціальної активності, міжособистісної взаємодії[10]».

Провідна думка сучасних філософських теорій освіти виявляється у тому, що студенти здобувають знання з власного до-

свіду взаємодії із соціальним середовищем, визначення особистісного сенсу культурно-історичних цінностей. Навчання – це експериментування з різноманітними ідеями, думками, підходами, діями з метою критичного осмислення реальності й пошуку істини. З огляду на це у навчально-виховному процесі необхідно забезпечити сприятливі можливості, оптимальне освітнє середовище для вільної, відкритої поведінки студентів, їхніх саморегульованих і мотивованих дій. Надання майбутнім психологам вільного вибору методів і прийомів навчальної діяльності означає право вибору у контекстах, заданих викладачем, що спонукає студентів до усвідомлення власної відповідальності й ролі як у навчальному процесі, так і в майбутньому суспільному житті. Навчання із психології має бути спрямованим на обговорення студентами актуальних психологічних проблем, способів і засобів впливу на особистість дитини чи дорослої людини, формування в майбутніх психологів готовності до реформування суспільства та зміни соціально-психологічного обличчя кожної особистості і суспільства в цілому.

Відтоді як головним у житті соціуму був колектив, а не окрема людина, у державі сформована психологічна залежність від колективізму – «властивості характеру, що полягає у підпорядкуванні особистих інтересів громадським, у товариському співробітництві, взаєморозумінні, доброзичливості і тактовності, повазі до запитів іншого[8]». Затребуване для декількох поколінь радянських людей, це відчуття на початку 21 століття зазнає певної трансформації: важливо, окрім відчуття колективізму, віднайти оптимальний варіант між-особистісної взаємодії, що передбачає повагу до кожної особистості, урахування її інтересів і потреб. У цьому процесі психологія як наукова галузь покликана бути на передових лініях формування нової особистості – людини майбутнього, а студент-психолог з перших кроків у здобутті фаху повинен стати учасником формування засад міжособистісної взаємодії з академічною групою і викладачами як основою для майбутньої професійної діяльності.

Головним завданням майбутнього психологічного комфорту суспільства є знаходження золотієї середини між індивідуалізмом (лат. *individuum* – неподільне) – властивістю характеру, що полягає у ставленні до власних інтересів як до цінності, у спрямованості на індивідуальні успіхи, здатності покладатися лише на власні зусилля – та колективізмом. Зауважимо, що науковці стверджують: орієнтація передусім на себе сприяє розумінню

аналогічної позиції іншого і, що важливо, визнанню за нею права на групову норму[8].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок із цього напрямку. Отже, результати цього дослідження в першому випадку можна пояснити наслідком інтеріоризації соціальних процесів, а у другому – групових норм.

Для майбутнього психолога, котрий має заактуалізовану потребу бути особистістю, це соціальна ситуація життєвого шляху, що передбачає вибір між адаптацією і міжособистісною взаємодією спочатку з академічною групою, своїми викладачами, а вже в майбутньому – у професійній діяльності. Відтак, студент-психолог отримує можливість вибору шляху боротьби за ідеали міжлюдських взаємин, шляху – власного внеску в досягнення такого ідеалу.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспектива її подальшого дослідження полягає у вивченні питань, пов'язаних із формуванням гуманних взаємин між студентом і викладачем, розкриттям особливостей міжособистісного спілкування психологів як фахівців.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Закономірності сучасного виховного процесу [Текст] / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 1 (42). – С. 33–40.
2. Бодалев А. А. Психология межличностных отношений (К 100-летию со дня рождения В.Н. Мясищева) [Текст] // Вопросы психологии. – 1993. – № 2. – С. 86–91.
3. Васильев Н. Н. Тренинг преодоления конфликтов [Текст] / Н. Н. Васильев. – СПб. : Речь, 2002. – 174 с.
4. Веревкина Т. А. Межличностные отношения педагогов и студентов [Текст] / Т. А. Веревкина // Среднее профессиональное образование. – 1997. – № 9. – С. 29–32.
5. Выготский Л. С. Педагогическая психология [Текст] / Л. С. Выготский; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 536 с.
6. Видай А. Ю. Формування лідерської спрямованості особистості майбутнього офіцера Збройних сил України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / А. Ю. Видай. – К., 2002. – 19 с.
7. Кон И. С. Личность как субъект общественных отношений [Текст] / И. С. Кон. – М. : Наука, 1966. – С. 16.

8. Кручек В.А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування :навчальний посібник/ В.А. Кручек. – К. : ДАКККіМ, 2010. – 273 с.
9. Межличностное общение : учебник для вузов [Текст] / В. Н. Куницына, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. – СПб. : Питер, 2003. – 544 с.
10. Міжособистісна взаємодія. Особливості взаємодії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/1534122039128/psihologiya/mizhosobistisna_vzayemodiya
11. Семиченко В. А. Психологія спілкування [Текст] / В. А. Семиченко. – К. : Магістр-S, 1998. – 152 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Beh I. D. Zakonomirnosti suchasnogo vyhovnogo procesu [Tekst] / I. D. Beh // Pedagogika i psihologija. – 2004. – № 1 (42). – S. 33– 40.
2. Bodalev A. A. Psihologija mezhlichnostnyh otnoshenij (K 100-letiju so dnja rozhdenija V.N. Mjasishheva) [Tekst] // Voprosy psihologii. – 1993. – № 2. – S. 86–91.
3. Vasil'ev N. N. Trening preodolenija konfliktov [Tekst] / N. N. Vasil'ev. – SPb. : Rech', 2002. – 174 s.
4. Verevkina T. A. Mezhlichnostnye otnoshenija pedagogov i studentov [Tekst] / T. A. Verevkina // Srednee professional'noe obrazovanie. – 1997. – № 9. – S. 29–32.
5. Vygotskij L. S. Pedagogicheskaja psihologija [Tekst] / L. S. Vygotskij; pod red. V. V. Davydova. – M. : Pedagogika-Press, 1999. – 536 s.
6. Vyday A. Ju. Formuvannja liders'koi' sprjamovanosti osobystosti majbutn'ogo oficera Zbrojnyh syl Ukrai'ny [Tekst] : avtoref. dys. ... kand. psychol. nauk : 19.00.07 «Pedagogichna ta vikova psihologija» / A. Ju. Vyday. – K., 2002. – 19 s.
7. Kon I. S. Lichnost' kak sub#ekt obshhestvennyh otnoshenij [Tekst] / I. S. Kon. – M. : Nauka, 1966. – S. 16.
8. Kruchek V.A. Psihologo-pedagogichni osnovy mizhosobystisnogo spilkuvannja: navchal'nyj posibnyk / V.A. Kruchek. – K. : DAKKKiM, 2010. – 273 s.
9. Mezhlichnostnoe obshhenie : uchebnik dlja vuzov [Tekst] / V. N. Kunicyna, N. V. Kazarinova, V. M. Pogol'sha. – SPb. : Piter, 2003. – 544 s.
10. Mizhosobystisna vzajemodija, Osoblyvosti vzajemodii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu :http://pidruchniki.ws/1534122039128/psihologiya/mizhosobystisna_vzajemodija

ws/1534122039128/ psihologiya/ mizhosobistisna_vzayemodiya

11. Semychenko V. A. Psychologija spilkuvannja [Tekst] / V. A. Semychenko. – K. : Magistr-S, 1998. – 152 s.

N.O. Vydolob. Urgent aspects of interpersonal relationships in the collective body of psychological students. The article envisages urgent aspects of interpersonal relationships in the collective body of psychological students in the educational process, defines the principles of relations on the humane basis, with respect to human dignity, impartial treatment, without admission of rights and freedom discrimination and ensuring the psychological comfort of each individual. Joint preparation for classes and assignments involves psychological interaction in the process of establishing contacts and exchanging information. There has been taking place a clash of interests, opinions, views, and sometimes disagreements, clashes, disputes between students. It causes the necessity of formation of psychological students' interpersonal relationships on the basis of mutual respect and understanding. The article accentuates the need to intensify the process of formation of psychological students as a sense of individualism and collectivism, interpersonal interaction, which is an important element of professional formation. In terms of our problem an important assertion seems to be that students, in addition to classrooms, gain knowledge from their own experience of interaction with the social environment, the definition of personal sense of cultural and historical values. The effectiveness of pedagogical conditions of psychological students' interpersonal relationships depends largely on psychological criteria (identify the nature of the motives which are at the basis of humane relationships formation, character interaction strategies, the choice of which is due to the knowledge and skills of humane relations formation, tolerance level of communication and aggression, the nature of orientation of the individual to perceive the group level of self-esteem formation, the nature of group cohesion, characteristic of the psychological climate in the student's collective body) and indicators of levels of interpersonal relationships for future psychologists.

Keywords: interpersonal relationships, psychological comfort, moral and psychological climate, the educational process, psychological characteristics.

Отримано: 4.12.2013 р.